ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ

ԼՐԱԳԻՐ

Գրական եւ Գիտական

Encyclopédie مجموعهٔ علوم

ՏՆՕՐԷՆ - ԽՄԲԱԳԻՐԱՊԵՏ

Դ. ԲՈԼԱՏ

Գ. ՇՐՋԱՆ — ԹԻՒ 65 — 1899 ՅՈՒԼԻՍ 3

H. Polad, Rédacteur en chef du journal
"HANRAKIDAK„
19. Rue Eski-Zabtié Bahdjé-Kapou. 19
Turquie Constantinople

درعلیه‌ده بغچه قپوسنده اسکی ضبطیه‌ده
۱۹ نومرولی دکانده (حانراقیداك) «مجموعهٔ علوم»
غزته‌سی سرمحرری (پولاد) افندی‌یه

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ա. Յ. Այվազեան.— Մատենախօսական.— Հայ-Բոշաներ։
Գէորգ Կ. Ռանճեան — Կանանց Լրագիրը։
Դ. Բոլատ.— Դիւղատնտեսական։
Դ. Բոլատ.— Արհեստագիտական.— Պողպատ։
Ս. Յ. Գրչըլեան — Կրթական հարցում մը։— Երկրաբանութիւն։
Գ. Տ. Մեսրոպեան.— Մեղուաբուծական։
Դ. Բոլատ.— Շերամաբուծական։
Ա. Յ. Այվազեան.— Խօսք մ'ալ յառաջիկայ ընտրութեան նկատմամբ։
Թղթակցութիւն, Ազգ. եւայլն.

Թուրքիոյ համար	տարեկան	50	ղրշ.
» »	վեցամսեայ	26	»
» »	եռամսեայ	13	»
Արտասահման	տարեկան	15	ֆրանք
	կամ	6	ռուպլի

Հատը 40 փարայ

Դրամի տեղ կ'ընդունուի նամակի դրոշմաթուղթ, 50 հատ 1 ղրշ.նոց դրոշմաթուղթ՝ 50 ղրշ.ի փոխարէն։

Տպագր. Գ. ԳԱՅՍԵՐԵԱՆ
Կ. Պոլիս, Պապ-Ալի Ճատտէսի, Թիւ 4

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

—o—

Կը խնդրուի մեր Պատ. գործակալներէն և բաժանորդներէն, որ բարեհաճին ընդ փոյթ ներկայ տարեշրջանի բաժնեգիները յղել խմբագրութեանս, և մանաւանդ անոնք՝ որ տակաւին կը պարտին նախորդ տարեշրջանէն ալ։

ՎԵՆԵՏԻԿ.—Պատ. Խմբագրութիւն Բազմավէպի. — Շնորհակալութեամբ ստացած ենք, խմբագրութեանս հասցէին ղրկուած «Զայնագրեալ Ժամակարգութիւնը»։ Բաժանորդ արձանագրեցէք, և հաճեցէք ընդ փոյթ՝ և առաջին թղթաբերով յղել հետագայ հասցէներուն, Վեր. Հ. Ս. Երամեանի Գործն. Գիտ. բառգրքէն. 1) Գեր. Տ. Եղիշէ Եպիսկ. Դուրեան, վանահայր-վերատեսուչ Արմաչու Զարիսափան Ս. Աստուածածնայ վանուց.—2) Արժ. Հ. Տիրայր վարդապետ Մարգարեան.—3) Արժ. Հ. Աղան վարդապետ.—4) Արժ. Հ. Թորգոմ վարդապետ։

ՎԵՆԵՏԻԿ.—Վեր. Հ. Ս. Երամեան.—Շնորհակալութիւն Ձեր համակրալիր գրութեան. կը պատասխանուի.

ԱՏԱԲԱԶԱՐ.—Ստացած ենք «Բիւզանդիոն»ի խմբագրութենէն երեք քրքմից. Ձեր հաշիւը ճիշտ է։

ԽՕՍՈՒՆԻ.—Ստացած ենք մէկ օտ. ոսկի փոխգիրը։

ՏՐԱՊԻԶՈՆ.—Նշան էֆ. Թահմիզեան.—Վեցամսեայ բաժնեգիները կանխիկ ստացուած է. Ձեր նոր հասցէին կը շարունակուի։

ԱՏԱԲԱԶԱՐ.—Ս. Ց. Գըզըլեան էֆ.—Միւսը յարմարագոյն առթիւ կը հրատարակուի. շարունակութիւնը ընդհուպ յղեցէք։

ԻՍԲԻՋԷ.—Ստեփան էֆ. Ս. Բարթամեան.—Կրկին ղրկեցինք թիւ 64ը։

ԻԶՄԻՏ.—Գործակալ.—Կ'ստանուք, թիւ 49, 50, 51, 52.—Բաժանորդի հասցէն կը փոխուի։

ԱՏԱԲԱԶԱՐ.—Կ. Սէմիզեան էֆ.—Լաւ։

Արտօնատէր Ա. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

,,ԱԴԱՄ''

«ԴԱԼԷՆՏԷՐԵԱՆ ՆՈՐԱԳԾԱՑԻՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆ» անունով այն գործը վերջապէս սկըսաւ հրատարակուիլ, որ կ'ուսուցանէ արանց և մանչ տղոց ամէն տեսակ հագուստներ, ինչպէս նաեւ ՕՍՄԱՆԵԱՆ զինուորական ու քաղաքային համազգեստներ ՁԵՒԵԼՈՒ և ԿԱՐելու եղանակը, բոլորովին նորագոյն և խիստ դիւրըմբռնելի մեթոտով մը։

Գնողներուն դիւրամատչելի ըլլալու համար՝ ընդհանուր գործը բաժնուած է 3 հատորներու։ Ա. հատորը կը պարունակէ բոլոր «Դալեոյով» հագուստները, իրենց ամբողջ մանրամասնութեամբը։ Գործն ընտիր թղթի վրայ, գեղատիպ 200 մեծադիր էջէ և 48 վիմատիպ տախտակներէ կը բաղկանայ, 250է աւելի արտայայտիչ օրինակներով ու պատկերներով։ Իր գերազանց առաւելութիւնն այն է որ՝ ՁԱՓԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԵԱՄԲ եօթ, ինն կամ տասնեւմէկ չափով ձեւել կ'ուսուցանէ ամէն կազմուածքի վրայ։ Ա՛լ աւելի մատչելի ըլլալու նպատակաւ, Ա. հատորին բաժանորդագրութիւնը բացուած է միայն 3 ամսուան համար կէս օսմ. ոսկի՝ կանխիկ, թղթատարի ծախքով 60 դահեկան։

Դիմել Մ. Գալէնտէր. Թարագճըլար փողոց, թիւ 49, Կ. Պոլիս։

ՇԵՐԱՄԻ ՀՈՒՆՏԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՆՐԱԴԻՏԱԿ (MICROSCOPE)

ՄԻԼԱՆՈՑԻ ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ԲՈՐԻՉԲԱ ՏԱՆ

ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻ

Ց. և Ա. ՊՈՒԼՈՒՏԵԱՆ Եղբարց Դեղարանը

ԻԶՄԻՏ,

ուր կը գտնուի նաեւ շերամի հունտի պատրաստութեան համար ամէն տեսակ պիտոյք, դիւրամատչելի գներով։

Ծանօթ. — Մանրադիտակներու տեսակներուն և գիներուն վրայ փափաքողներու, մանրամասն տեղեկութիւն կը տրուի թղթակցութեամբ։

ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ ԼՐԱԳԻՐ

Գրական եւ Գիտական

Encyclopédie مجموعة علوم

ՏՆՕՐԷՆ - ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏ

Դ. ՐՈՒԼԱՆ

Գ. ՇՐՋԱՆ — ԹԻՒ 65 — 1899 ՅՈՒԼԻՍ 3

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՀԱՅ-ԲՈՇԱՆԵՐ

Գ.

Ամէն տեղ տեսած էք գնչուներ։ Բայց երբէք ուսումնասիրած էք այդ ժողովուրդը։ Քննած էք անոնց կեանքը. սերտած էք այդ թափառիկ մարդկանց նիստն ու կացը։ Ուշադրութեամբ կարդացէ՛ք Պ. Վ. Փափազեանցի հետեւեալ մատնագիտական տողերը.

«Ո՛չ մի ցեղ այնքան դիմացկուն, չարքաշ չէ, որքան գնչուն. նա հեշտութեամբ տանում է ցուրտը, որպէս եւ տաքը. ո՛չ մի կլիմա չէ ընկճում նրան. բոկոտն, ցնցոտիներով, գլխաբաց նա թափառում է ամէն եղանակի մէջ իրեն միայն յատուկ ճանապարհներով մի երկրից միւսը, չը վախենալով ոչնչից։ Ամենափոքր հասակից նա վարժւում է թափառականութեան, կապած իր մօր մէջքին կամ քաշ գալով նրա կողքից, ցրտի դէմ պաշտպանուելով միայն չնորհիւ այն ճարպի, որով օծում է նրան իր մայրը ոտից մինչեւ գլուխ։ Ամէն բանի դիմանում է, ամէնին վարժւում է, միայն թէ ազատ լինի եւ անկաշկանդ — ահա գնչուի ամենացանկալի բանը աշխարհիս երեսին։ Նա առանց ազատութեան մի օր չէ կարող ապրել եւ ո՛չ մի հարստութիւն կամ փառք չի փոխել նրա հետ։

Գնչուն կրօն չունի. այս հաստատում են բոլոր հեղինակները եւ եթէ նա Թիւրքիայում թիւրք է կամ հայերի մէջ քրիստոնեայ — դա միայն անում է կամ ստիպուած կամ իր շահու համար։ Իտալացի յայտնի ցիգանագէտ Գուիդօ Կոստա պատմում է, որ ինքը հանդիպել է մի ցիգանի, որ 7 անգամ փոխել է իր կրօնը, նայելով թէ որ երկրումն է եւ ոյժը որ կրօնի կողմն է։ Գնչուն ո՛չ մի գաղափար չունի Աստծոյ, միւս աշխարհի, հոգու անմահութեան եւ այլն վրայ։ Նրա ամբողջ կեանքում ոչինչ չէ կարելի գտնել, որ մատնի որ եւ է կրօնի նշան. նրա երգերի մէջ խակ չկայ հաւատալիքի մասին ոեւէ ակնարկութիւն եւ ինչպէս երեւում է, նրա նախնիքներն էլ եղել են անկրօն եւ անհաւատ։ Իսկ նրանց բոլոր կախարդական եւ այլ նախապաշարումները ենթադրել են տալիս, որ

նրանք ճարպկութեամբ օգտուել գիտեն սնոտիապաշտ ժողովուրդների կամ ազգերի թուլութիւններից՝ շահուելու համար։

Կրօնի բացակայութեան հետ, չկան նաև իրենց մէջ մի որ և է հասկացողութիւն մի հայրենիքի կամ անցեալ պատմութեան վերաբերութեամբ։ Նա իր աստուածն է համարում այն ամէն ազգի աստուածը, որոնցից աւելի շահ և բարեկամութիւն է ստանում, իսկ իր հայրենիքը՝ այն հողը, որի վրայ նա առժամանակեայ հաստատւում է և կամ ուր դիւրութիւն ունի ապրելու։ Չնայելով դրան, գնչուն հեշտութեամբ կամ բոլորովին չէ ձուլվում մի որ և է ազգի հետ. աղջիկ չէ տալիս, չէ առնում, յարաբերութիւնների մէջ խիստ զգոյշ է և գնչու չեղողին անուանում է «գաճնօ» կամ «բուսնօ», այլազգիին՝ «պսու», հայերին՝ «կյարու» (երկրագործ)։

Ձուլուելու, միջավայրի ազդեցութիւնից չայլասերուելու պատճառը գլխաւորապէս ներկայանում է նրա թափառականութեան ոգին։ Դեռ ևս Եւրոպայի արևմտեան մասերում — Սպանիայում, Իտալիայում և Անգլիայում, նրանք փոքր ի շատէ ենթարկուել են պայմաններին և կիսովին կորցրել ազգային ինքնուրոյնութիւնը, լեզուն, բարքերը։ Նոյնը պատահել է նրանց հետ նաև բնափոյրում, ինչպէս ես մասամբ եմ ցոյց տալ աշխատութեանս ընթացքի մէջ։ Իսկ արևելեան Եւրոպայում և բնավայրի ու Բալկանեան թերակղզու զանազան մասերում նրանք ո՛չ միայն չեն սիրում հաստատաբնակ դառնալ և կորցնել իրենց ինքնուրոյնութիւնը, այլ մինչև իսկ արհամարհաբար, թշնամաբար են վերաբերվում իրենց այն ցեղակիցներին, որոնք մի որ և է տեղ երկար մնում են և ինքնուրոյնութիւնը սկսում են կորցնել։

Գնչուն — ասում են նրանք — պիտի միշտ թափառի, վրանների տակ ապրի, պատրաստ լինի իսկոյն չուելու։ Եւ իսկական գնչուական լեզուն ու բարքերը կարելի է ուսումնասիրել մի միայն այդ թափառականների մօտ։

Մարդու զարմանքն է շարժում գնչուների տոպօգրաֆիական ընդունակութիւնները։ Չը գիտենալով տեղական լեզուն, երկրի ճանապարհները, աշխարհագրութիւնը, նրանք ամենայն դիւրութեամբ, առանց սխալուելու կտրում են երկիրը ամէն ուղղութեամբ, երբէք չեն մոլորւում, ուղիղ դէպ ի նպատակակէտն են գնում և գիտեն թէ ո՛րտեղից անցնել կարելի է, ո՛րտեղից ոչ. գիտեն թէ ո՛ւր յարմար է վրան կանգնել հանգչելու, ո՛ր գիւղում կամ պանդոկում ընդունելութիւն կը գտնեն և կամ կը վռնդուին։ Ազրէանօ Կօլօկչի, Իտալացի յայտնի ցիգանագէտը, Ապենինեան լեռներում հանդիպում է մի օր գնչուների մի խմբի, որ այնքան լաւ գիտէին երկիրը և նրա ճանապարհները, որ կարծես բնիկներ լինէին։ Մի ուրիշ անգամ էլ նա Կ. Պօլսի Գադը-քէօյում տեսնում է իտալական գնչուների, որոնք Իզմիտի (Նիկոմիդիա) վրայով Զմիւռնիա էին անցնում այնպիսի դիւրութեամբ, որ կարծես քանի անգամ գնացած եկած լինէին այդ ճանապարհով, չնայելով, որ նրանք առաջին անգամն էին անցնում այդ երկրից։

Ինչո՞ւմն է ուրեմն գաղտնիքը. ինչի՞ց է, որ գնչուները առաջին անգամից իսկ, առանց հարցնելու և առանց մոլորուելու՝ գիտեն իրենց ճանապարհը, գնալիք տեղի ուղղութիւնը, հանգչելու տեղերը, բարեկամ կամ թշնամի գիւղերն ու հանդրուանները։»

Այս ամէն մանրամասնութիւնները՝ երկար հետազօտութեանց և քննութեան առարկայ լինելէ յետոյ՝ յայտնուած է վերջապէս որ՝ գնչուները ունին իրենց մէջ հետևեալ նշանները.

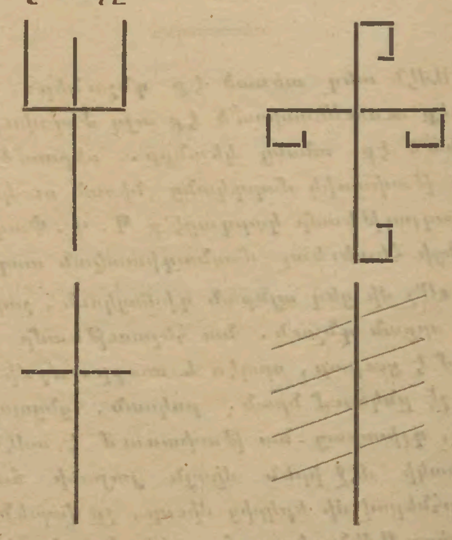

Առաջինն է, եռաժանին, երկրորդը՝ «սվաստիկա» կոչուածը, երրորդը՝ խաչաձև,

իսկ հոլովումը՝ յայտնի է, որոց մասին ինչ ինչ ծանօթութիւններ տուած եմ առաջին յօդուածիս մէջ։

Այս առթիւ Պ. Փափազեանց՝ իր վերջին երկասիրութեանը մէջ բաւական հետաքրքրաշարժ տեղեկութիւններ ու ծանօթութիւններ կուտայ, որոնցմէ մաս մը կը ներկայացնենք հոս մեր ընթերցողաց հաճոյք մը պատճառելու համար։

«Իտալացի մի ուրիշ ցիգանագէտ, Պրոֆ. Գուիդօ Կորա պատմում էր, որ անդադար, գրեթէ ամէն օր նորանոր նշաններ գծուած էր տեսնում իր տան մօտի ծառերի վրայ և ամէն անցնող ցիգան մտնում էր իր մօտ, որովհետև նա նրանց լաւ ընդունելութիւն էր ցոյց տալիս, ուսումնասիրելու նպատակով։ Աւելի շատ նա տեսնում էր եռաժանին — բարեկամական ընդունելութեան նշանը։

Բացի դրանցից, գնչուները մեծ ընդունակութիւն են ցոյց տալիս լեզուներ շուտով սովորելու մէջ։ Դա էլ շատ է օգնում նրանց թափառականութեան և ճանապարհները դիւրութեամբ գտնելու։

Եւ այդպէս, աշխարհիս մի ծայրից միւս ծայրը կըտրում անցնում են նրանք միշտ թափառելով, միշտ սակաւապետ իրենց թէ ուտելիքի և թէ՛ հագնելիքի մէջ. միշտ դիմացկուն ցրտի, տաքի, յոգնութեան, ամէն տեսակ հանգամանքների և երբէ՛ք գրեթէ չճուլուելով, չկորցնելով իրենց ինքնատիպութիւնը (originalité)։

Գնչուին շատ հաղուագիւտ չէ ցամաք հացով կերակրուիլ ամիսների ընթացքում, մինչև որ յաջողուի մի գիւղից մի հաւ գողանալ։ Շատ սիրում են ուտել ընդեղէն, որպէս տաք կլիմայի զաւակներ, դերադասում են միշտ կծու բաներ — պղպեղ, սոխ, ծխում են և լաւ էլ օղի խմում և հայդանում են ո՛չ միայն տղամարդիկ, այլ և կանայք ու մանուկներ։

Հագուստի կողմից նոյն յատկանիշն ունեն. սիրում են փայլուն բաներ, վառ, կենդանի գոյներ. ամենից աւելի կարմիր և կանաչ կտորներ։ Գրեթէ ոտաբոբիկ և գլխաբաց են մանգալիս. մանուկները եթէ ո՛չ բոլորովին, գոնէ կիսովին մերկ, սև, աղտոտ, չնայելով որ Եւրոպայում ոստիկանութիւնը խստութեամբ հսկում է որ ոչ մի ցիգան մերկ չման գայ։ Հաստատարնակները ապրում են ողորմելի խրճիթների մէջ, աղտոտ, անհոգ։ Խրճիթի մէջ ամենամեծ և պատուաւոր տեղը բռնում է «Օջախը» (Սանթօ), որին նրանք պատուում են և որի վրայ պրպտում են պայտեր չինելով, որովհետև գնչուները ոստիկ ընդունակ են դարբնութեան արհեստին և առ հասարակ մետաղագործութեան։ Բացի այդ արհեստից, զբաղւում են նրանք անասնաբոյժութեամբ և վարպետ են դրա մէջ։ Լաւ երաժիշտներ են, լաւ էլ անասուններ կրթող — արջեր, այծեր։ Արեւելքում նրանք պատմիչներ են, գուշակողներ։»

Իսկ գնչուներու երաժշտութեան մասին ունեցած յարմարութեանցը վրայօք նախընթացիւ գրած եմ։ Գնչուներու եղանակները ունին իրենց բնորոշութիւնը։

Պ. Վրդանէս զմայլանօք կը խօսի, գնչուներուն մելամաղձոտ, երբեմն ճչացող և յանախ ջղեր հալեցնող կրքուտ կտորներ, կայտառ պարերգներ, գողտրիկ մլոդիաներու նկատմամբ, և կը գրէ թէ՝ «Վիսսի բապսոդեաները, մանաւանդ II բապսոդեան, որ կատարելապէս, առանց տպաւորելու, գնչուական եղանակներ են, բովանդակում են իրենց մէջ այդ տարօրինակ ցեղի ամբողջ մուղիկան — տխուրն ու կայտառը, մելամաղձոտն ու զուարթը։»

Եւ վերջապէս, Հայ-Բոշաներու երկասիրողը՝ այնչափ կը խանդավառի գնչուական պարերգներու և երգերուն, որ կը յաւելու թէ՝ «գնչուները՝ յայտնի են պարերի մէջ և դա երեւում է աւելի Թիւրքիայում։ Պարերը ինքնատիպութիւն ունին։ Գնահատուած էին նրանք նոյն իսկ Ֆրանսիայում XVII (18դդ) դարում. յայտնի են Պարսկաստանում (մրթրբբների պարեր), Սպանիայում (corondo պարը), որոնք շատ են յիշեցնում հնդկական և եգիպտական յայտնի «բայադերների» և «հաւազի» պարերը։»

Արդեօ՞ք, ողբացեալ Զուխաճեան Տիգրան էֆէնտիի յօրինած արեւելեան նշանաւոր նուագերգութիւնն՞ր ալ, գնչու մուսաներու ազդեցութեան ներքեւ պատրաստուած երաժշտական հրաշակերտներ են, քանի որ գնչուն՝ երեւելի ծանօթ նուագերգութեանց մէջ, կարեւոր դեր մը կը խաղայ, Տրովադորի մէջ ըլլայ այն կամ թէ՝ Արիֆին հելլեսիի մէջ։

(Շար.) Ա. Յ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ

ԿԱՆԱՆՑ ԼՐԱԳԻՐԸ

. . . ՏԷՐ,

Օգտաշատ «Հանրագիտակ»ին 59րդ թերթին մէջ, Պոլիս հիմնուելիք ու հրատարակելի կանանց յատուկ լրագրին առթիւ՝ «Ամաթէօռ»՝ լուրջ շրջահայեցութեամբ խորին ակնարկ մը կը նետէ, ըստ կարի իր կարծիքն յայտնելով անկեղծօրէն։ Այս մասին՝ պոլսական թերթերու մէջ տեսնուեցաւ արդէն յօդուածներ, բաղմակողմանի տեսութիւններով՝ որոց արձագանքը արդարև աւելի հեշտիւ և քաղցրալուր կը հասնէր մեզի դաւառներու խորերը, քան ինչ որ աղդեց կամ պիտի աղդէ նոյնինքն մայրաքաղաքի հայ իգական սեռին մէջ։

Կանանց յատուկ լրագրի մը պէտքին առթիւ, շիտակը խօսելով, մեզ համար այսքան ուշ երերալն իսկ՝—դէթ ըստ խոդատապարտելի անտարբերութիւն մ'է։ Ատոր պէտքը շատոնց զգացած ըլլալու էինք, ու շատոնց պէտք էինք ուսումնասիրել այս կարեւոր խնդիրը, քանի որ Հայուհին՝ ցորչափ դաւառացիական փորձառութեամբ կարող եղած եմ լրջօրէն ուսումնասիրել, նոր նոր ձգտում մ'ունի դէպ ի լուսաւորութիւն՝ դէպ ի բարին՝ դէպ ի օգտակարն. և աւելին՝ աւելի նրբացեալ ու քաղաքակիրթ հանդամանք մը կրել իր վրայ, ու կրթեալ մակդիրը սիրաշահիլ, որու զգացման զարթնումը կը պարտինք արդարեւ մեծաւ մասամբ ներկայ դաստիարակութեան։ Մեզ համար կանխակալ կարծիք մը չպիտի համարինք, երբ փութանք յայտնելու թէ, դաւառացի Հայուհին, թէպէտ դեռ անծանօթ լրագրութեան՝ և ինքնամիտ ըսկ արդի դաստիարակութեան մէջ, շօշափելի յառաջդիմութեան մը՝ ու աւելի բարգաւաճ վիճակի մը մէջ պիտի զգայ ինքզինք, իր սեռին յատուկ հրատարակութեան ընթերցումով՝ ուր՝ համերաշխ հրապարակագրութեամբ մը ընթանալու հանգամանքը պիտի ունենան անշուշտ՝ նիւթականը բարոյականին, վերացականը թանձրացեալին հետ խառն։ Թող ներուի մեր համարձակութեանը, երբ ըսենք թէ, մեր Պոլսեցի գրագէտ և ուսեալ հայուհիները, ի բաց առեալ մի քանիներ, որոնք արդէն ծանօթ են իրենց յաճախակի օգտակար գրուածներու հրապարակագրութեամբ, դաստապարտելի կացութեան մը մէջ կը գտնուին իրենց ձեռնպահութեամբ, որք՝ փոխանակ առանձնացած իրենց առանին կամ դպրոցական խուցին մէջ, կրնային իրենց բարոյական ձեռնտուութեամբ մէյմէկ կրթական սատարողներ ու բարերարներ հանդիսանալ իրենց դաւառացի սեռին, խմբագիր վարչութեան մը գլուխ կենալով արժանապէս։

Եւ արդարեւ ինչո՞ւ չխոստովանիլ հոս, թէ դաւառացին ցորչափ ինք իրմով ինքնամիտ, և իրմով բաւականացող գոհացող, այլ ոակայն միշտ հակում մը ունի դէպ ի մայրաքաղաքի ամէն հանդամանաց և առաւել կամ նուազ, ըլլայ արական կամ իգական, հետամուտ է օրինակելու միշտ անոր բարքերը, և ունկնդրել ուշադիր՝ անոր խորհուրդներուն, ըստ որում քաջ համոզուած է, թէ իմացականի ու կրթականի դլխաւոր աղբիւրն՝ և ամենէն արդասաւոր անկարանը մայրաքաղաքն է, ու մայրաքաղաքացին միայն չինիչ օրինակ մը կրնայ ու պարտի հանդիսանալ՝ իր դաւառացի արենակիցներուն. ուրեմն ինչո՞ւ անտարբեր մնալ այս մասին, և ինչո՞ւ տակաւին վայրկեան կորսնցունել։

Ու մենք երբ ներկայիս իբրեւ դաւառացի, ակնդէտ կ'սպասենք այս ձեռնարկի փութով իրականացման, քաջ համոզուած ենք արդէն, թէ այսպիսի կարեւոր հիմնարկութիւն մը՝ կանանց յատուկ թերթի մը հրատարակութիւնը,

մեծապէս նպաստող ու ընձեռող պիտի լինի հայ իգական սեռի իմացական ու կրթական աստիճանի բարձրացման և ազնուացման։ Ինչո՞ւ չփութանք մենք ևս, հրապարակաւ մեր քաջալերն կարդալ այսպիսի կարեւոր թերթի մը հիմնարկութեան համար։ Ցուսալով որ դաւառի մը խորէն եկած քաջալերն ալ, կրնայ իր քաղցր տպաւորութիւնը թողուլ, աղաչելով միանգամայն յարգոյ հրապարակագիրներու, որ դէթ այս մասին, իբր դրական ժամանց «Տօմինոյ»ի նման գրուածներ չնետեն հրապարակի վրայ, ուղղակի կամ անուղղակի, քանի որ խնդիրը այնքան փափուկ է, այնքան օգտակար, նամանաւանդ դաւառացոց համար, և այնքան փափուկ ձեռքերով պիտի կատարուի, զի՝ ամենադոյզն կանխահաս քննադատականներ, կամ վերացական խորհրդածութիւններ, ակամայ մէյմէկ շանթահարիչ խաչդոսներ կրնան ըլլալ հայ իգական սեռին պատիւ բերող ու գործունեայ տարրերէն լրագրական վարչութեան ղեկը ձեռք առնելու տրամադիր եղողներուն։

ԳԵՂԱՄ Կ. ՈՒՆՃԵԱՆ

Ծ. Խ.—Մեր Ցարդոյ յօդուածագիրը շատ եռանդուն կը գրէ. բայց չէ մտածած անշուշտ որ, այսպիսի ձեռնարկի մը համար երեք կարեւոր բաներ պէտք են, «կամք, ոյժ և քաջալեր», կամ ուրիշ կերպ ըսելով, դրամ, գործող և դնող, որոց երեքն ալ համեմատապէս կը պակսին դժբաղդաբար մեր դրական ասպարէզէն։

Զէ՞ մի որ «Հանրագիտակ», այդ կարեւոր պէտքը, այդ ղղալի պակասը վաղուց զգացած ըլլալով, առաջին անգամ, ինք հրապարակ նետեց խնդիրը, գործնական եղանակներով։

Ի՞նչ արդիւնք ունեցաւ. շատեր առարկեցին թէ՝ մեր այդ ձեռնարկ պիտի ծառայէ պարզապէս տնաւէր նորաձեւութիւնը տարածելու՝ նաև գաւառներու մէջ (իբր թէ՝ այսօր, առանց այդ թերթի գոյութեան, նորաձեւութիւնը աւելի իր այլանդակ եղանակներով չի ծաւալիր անոնց մէջ). թէև մեր բուն և անկեղծ նպատակն եղած է՝ ատով ճանչցնել հայ կնոջ, վայելչօրէն հագուելու, զարդարուելու, և կենցաղավարելու միջոցները, և ո՛չ միայն գաւառացի հայուհիին, այլ նոյն իսկ Պոլսոյ մեծամասնութեան, որոնք՝ ֆրանսական թերթերու պատկերներէն օրինակելով՝ առանց հասկնալու, կամ իրենց դերձակուհիին խորհուրդներուն անսալով, ամենէն ծաղրելի ձեւերով կը հագուին, կը կապուին՝ շատ անդամներ շռայլօրէն։

Մեր ձեռնարկը իրագործելու համար, դիմեցինք ժողովուրդի կարծիքին, և խնդրեցինք սկսելու համար՝ մեր ունեցած բաժանորդներէն զատ՝ 300 նոր բաժանորդներ։ Բայց քանի՞ հատ ունեցանք. 200ի չափ թէեւ, բայց մեծ մասամբ մեր միւնոյն բաժանորդներն։ Թերթի մը հրատարակութիւնը՝ մանաւանդ այդպիսի պատկերազարդ թերթի մը՝ մեծ ծախքերու կը կարօտի. երբ ժողովուրդէն սպասուած քաջալերը պակսի, երբ անոր կողմէ անտարբերութեամբ պատասխանուի, գործող մարմինը ի՞նչ կրնայ ընել։

«Հանրագիտակ»՝ եւ կեցած չէ սակայն իր խորհուրդէն, ուշ կամ կանուխ պիտի ձեռնարկէ հրատարակել իր խոստացած «կանանց բաժինը»։ Եւ այս հրատարակութիւնը այնչափ շուտ պիտի ըլլայ, որչափ ժողովուրդի շահագրգռուող դասակարգը քաջալերել փութայ։

Մենք՝ երբ 300 նոր բաժանորդ կը խնդրէինք, անոնց բաժնեգինը կանխիկ դանձելով էր որ պիտի կրնայինք ձեռնարկել. բայց քանի որ հիմա այդ բաժնին արձանագրուողներու մեծագոյն մասը կը կպամեն մեր արդէն ունեցած բաժանորդները, ի՞նչպէս կարելի է ձեռնարկել այդպիսի անբաւական պայմաններու տակ։

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ՎՆԱՍԱԿԱՐ ԹՌՉՈՒՆՆԵՐՈՒ ԴԷՄ

Ամէն ոք գիտէ թէ, ագռաւները և անծեղները (սագսըղան) ինչ չահատակութիւններ կը գործեն ցանուած արտերուն մէջ։ Ոմանք իրենց արտերուն մէջ խրտուիլակներ կը շինեն, որ թէև մէկ քանի օրեր իր ազդեցութիւնը կ'ունենայ, բայց տակաւ այդ չարաճճի թռչունները վարժուելով, կը հասկընան անոր շինծու ըլլալը, և առանց կարեւորութիւն տալու այդ խրտուիլակներու ներկայութեան, կը շարունակեն իրենց ասպատակութիւնները։

Եւրոպայի մէջ այլ և այլ միջոցներ կը գործածեն անոնցմէ ազատելու համար իրենց ցանքերը, որոց գլխաւորները մեր ընթերցողաց տեղեկացնելը օգտակար կը նկատենք։

1.—Ագռաւները իրենց ձուածութիւնը կը կատարեն, բոյներնին շինելէն անմիջապէս վերջը, որ կը տեւէ 8 օր. և թխսումը կը տեւէ 21 օր։ Ցուրտ գիշեր մը, աւելի առաւօտեան մօտ՝ երբ ձագերը հազիւ ծնած են, հրացան ի ձեռին, զգուշութեամբ կը դիմեն դէպի հոն՝ ուր ագռաւները բոյն դրած են. հրացանի երկու հարուած կը պարպեն իրարու ետեւէ, բոյնին ուղղութեամբ. իսկոյն արու և էգ ագռաւները ահաբեկած կը թռին։ Եթէ գիշերը խաւարին է, լոյսը ծագած ատեն միայն իրենց բոյնը կը վերադառնան. իսկ եթէ պայծառ է, և թէ լուսին կայ, քառորդ ժամէ մը վերջը կը վերադառնան։ Այս միջոցին՝ կրկին հրացանի երկու հարուած կը պարպեն, և փորուժան ու մարի (արու և էգ) կրկին սարսափահար կը փախչին։

Այս գործողութիւնը 2—3 ժամ կրկնելով, բոլոր նորածին ձագերը ցուրտէն կը մեռնին, և դեռ չի բացուած հաւկիթներն ալ կը սառին։ Ագռաւները զայս տեսնելով, վերջնականապէս հրաժեշտ կու տան այդ անհիւրասէր վայրին։

2.—Ագռաւները և անծեղները կը թունաւորեն, արտերուն մէջ՝ հոս հոն՝ նետուած և վրան որձընկոյզ (գարկա պիւքէն) ցանուած մսի կտորներ ցանելով։ Դժբաղդաբար այս դրութիւնը վտանգաւոր է, ոչ միայն ընտանի օգտակար կենդանիները թունաւորելու վախով (հաւ, շուն ևլն.), այլ նոյն իսկ մարդոց համար. որովհետեւ՝ շատ մը գիւղացիներ ախորժակով կուտեն այս թռչունները, և երբ առանց գիտնալու անոնց թունաւորուած ըլլալը, ձեռք անցնեն և ուտեն, բնական է որ, իրենք ալ նոյն մահուամբ իրենց կեանքին վերջ պիտի տան։ Ուստի՝ եթէ երբեք ստիպեալ այս միջոցը գործադրել ուզուի, պէտք է պահապաններ դնել, և ազդարարել շրջակայ ժողովրդեան։

3.—Հետեւեալ միջոցը ամենէն պարզը և դիւրինն է. մանաւանդ՝ հետաքրքրաշարժ և զբօսեցուցիչ միանգամայն։

Պզտիկ ընկոյզի խոշորութեամբ մսի կտորներ կը պատրաստեն. յետոյ՝ դիմացկուն թուղթէ ձագարներ կը շինեն (նպարավաճառներու շինած «հունի»ներուն պէս կոնաձև, որոց մէջ ապրանք կը դնեն). և որպէսզի այդ ձագարները չի քակուին, մէկ երկու տեղէն կը կարեն։ Երբ այսպէս պատրաստուին ձագարները, այն ատեն անոնց մէջի կողմը ստոպով (լօքսէ) կը պատեն, և իւրաքանչիւրին յատակը կը դնեն մսի կտոր մը։ Այս ձագարները կը դնեն արտին այն կողմերը, ուր ագռաւները ընդհանրապէս բազմութեամբ կը ժողվին։ Ագռաւները մսին հոտը առնելնուն պէս, իսկոյն գլուխնին ձագարներուն մէջ կը մխրճեն, բայց ստոպը իրենց գլխու փետուրներուն կպչելով, անկարելի կ'ըլլայ գլուխնին դուրս հանել։ Այլ ևս առանց դժուարութեան կրնաք մօտենալ ագռաւներուն՝ կամ անծեղներուն, և ձեռքով բռնել զանոնք, ողջ ողջ։

Յաջողութիւնը կատարեալ ըլլալու համար, պէտք է կապոյտ կամ հողի գոյնով թուղթ գործածել։

Բանի որ վնասակար թռչուններու վրայ գրեցինք, երկու խօսք ալ սա մեր քաղքենի ճնճղուկներուն (սէրչէ) վրայ ըսել, աւելորդ չենք համարիր։ Թէև այս թռչունը իբրև երկրագործութեան վնասակար ճանչցուած է աշխարհիս ամէն կողմն ալ, իբր ցանքերը ապականող, բայց հարկ է գիտնալ թէ, արդեօք զայն ալ միւսներուն պէս ոչնչացնել պէտք է՞։ Այս մասին՝ սա կրնանք միայն ըսել թէ, գրամարտը՝ կամ բանավէճը այնչափ

տարակարծ չըլլար, եթէ բուն իսկ այս խնդրէն շահագրգռող, այսինքն՝ քաղաքներու մօտ երկրագործութիւն ընող անձանց կարծիքը առնուէր։

Արդարեւ, ճնճղուկներու պաշտպան հանդիսացողներքը, գրեթէ մի միայն քաղաքացիներն են կրնանք ըսել, քանի որ անոնք մասնաւոր հաճոյք մը կը վայելեն, երբ ճնճղուկները առաւօտուն կանուխ, պատուհաններուն առաջքը, տանիքներուն վրայ, պատերու ծերպերուն մէջ՝ կամ հոս հոն թռչտելով կը ճռուողեն, և իրենց փորը կը կշտացնեն՝ փողոցէն անցնող ձիերու աղբերուն մէջ գարիի հատիկներ, կամ դուռնէն դուրս թափուած սեղանի փշրանքներ որոնելով, և կամ բուրաստաններու մարգերուն մէջ՝ անկարեւոր նկատուած հատիկներ կամ ճճիներ ճաշակելով։

Բայց երբ անգամ մ'ալ երկրագործին հարցնենք, հարկաւ չուզեր որ այդպիսի հաճոյքի մը ծախքերը մի միայն ինք վճարէ, հաճոյք մը՝ որ գրեթէ իրեն չի պատկանիր։ Թերեւս կը հաւատայ անիկա որ, ճնճղուկը մէկ քանի միջատներ կամ ճճիներ ուտէ, բայց աւելի կ'ուզէ հաւատալ որ, իր պտուղներու բերքերը շատ անգամներ կ'ոչնչանան այդ ճնճղուկներու կտուցին տակ. Թէ տանք շատ անգամներ իր ագարակի բակը կ'իջնան երամով, և անտարբեր աներկիւղութեամբ մը, հաւերուն ու վառեակներուն պարէնը կը յափեն. Թէ վերջապէս, հունձքի կամ վարուցանի ատեն, աւելի խուռներամ կը թափին արտերուն մէջ, և ամենէն ընտիր հունտերը կը գողնան։ Թռչուններուն այս կերպով կերած հատիկները, թէեւ պարզ ակնարկով շատ աննշան կ'երեւի, բայց եթէ անգամ մը լրջօրէն հաշուի առնենք, պիտի տեսնենք որ շատ կը սխալինք, ինչ որ կը հաստատէ թէ, ինչո՞ւ համար մենք ալ կարեւորութիւն տալով, խնդրոյ նիւթ ըրած ենք։

Այնպէս կը հաշուի թէ, ճնճղուկ մը օրական 8 դրամ հունտ կ'ուտէ, և եթէ գիւղի մը մէջ բնակող ճնճղուկներու թիւը առ նուազն 1000 հաշուենք, կը տեսնուի թէ, օրական 20 քաշի չափ հունտ պիտի սպառեն անոնք, և իրենց տարատակութիւնը եթէ երեք ամիս ենթադրենք, գումարը կը բարձրանայ 1800 քաշի։ Ասկէ զատ, մրգեղինաց հասունութեան ժամանակ, եթէ անոնց շահատակութիւնները նկատի առնենք, ամենեւին մէջէն չենք կրնար ելլել, որովհետեւ՝ ամէն տեսակ պտուղ անոնց ճաշակին կը յարմարի, և դէշին աղէկին չեն նայիր։

Տար. Դ. ԲՈՂԱՏ

ԱՐՀԵՍՏԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՊՈՂՊԱՏ

Պատմական և ընդհանուր տեսութիւն.—Պատրաստութիւն. — Գործածութիւն.—Իր տեսակները, և անոնց ուրոյն յատկութիւնները։

—o—

Աստրախանէն Տիար Կարապետ Սէմիզեան անուն երիտասարդը, որ արհեստով երկաթագործ-դարբին է, մէկ քանի անգամներ արդէն իր արհեստին վերաբերեալ օգտակար և կարեւոր հարցումներով թերթս զբաղեցուցած էր, այս անգամ ալ կը փափաքի սովրիլ, պողպատները՝ և մանաւորապէս պողպատէ գործիները (չէլիկ եօյ) մխելու (ջուր տալ) այն եղանակները, զոր կը կիրարկեն ընդհանրապէս եւրոպական գործարաններու մէջ։ Գովելով այդ երիտասարդի փափաքները, որ իր տարիքին յատուկ կարգ մը զուարճութիւններու հրաժեշտ տուած, կը ջանայ թուղթը երկաթին հետ հաշտեցնելով, իր արհեստը կատարելագործել, և փոխանակ անոր գերի ըլլալու, թափանցելով իր գաղտնիքներուն, տիրապետել անոր վրայ։ Թէեւ անձնապէս չենք ճանչնար այդ աշխատասէր պարոնը, բայց իր գրութիւններէն և հարցումներէն այնպէս կը հետեւցնենք որ, ինքնաշխատութեան ճշմարիտ աշակերտ մ'է, որ յարատեւութեամբ լաւ ապագայ մը կրնայ պատրաստել իրեն, ուրիշներու օրինակ հանդիսանալու աստիճան։ Երանի՛ թէ, այսպիսի արհեստաւորներու վրայ միշտ խօսելու և գրելու առիթ ունենայինք։ Բազմաթիւ

հրջանաւարտներ ունինք, որոնք դժբաղդաբար առանց իրենց ստամոքսը պարարել մոռանալու, երկինքով, լուսինով, մութով, խաւարով, կամ վարդով ոսխակով կ'զբաղին, և երբեք կարեւորութիւն չեն տար արհեստներու, զանոնք իբրեւ ստորին զբաղումներ նկատելով։ Այսպիսիներ լաւ կ'ընեն եթէ իրենց աչքերը երկինքէն դէպ ի երկիր խոնարհեցնեն, մէյմէկ շնորհքով արհեստ ընտրեն իրենց, իբրեւ ապրուստի միջոց, իբրև պատուաւոր զբաղում, իբրեւ անկախ կացութիւն, և դպրոցի գրասեղաններուն վրայ իրենց սորված գիտութիւնները, գործածեն իրենց ընտրած արհեստին մէջ յառաջդիմելու համար։ Լաւ է որ աւելի դրական սերունդ մը հասցնենք, արհեստի, երկրագործութեան ու վաճառականութեան սիրահար, քան խենդ ու խելառ վարդն ու շուշանը ճպուռի մը պէս երգելով. իր ժամանակը սպաննող և անօթութենէ բերանը հոտող, անգոյն, անկերպարան և առանց նկարագրի երիտասարդութիւն մը։ Առիթն է ըսել որ, ի՞նչ կ'ընեն մեր դպրոցները. կամ ի՞նչ կը խորհին մեր դպրոցավարները, երբ այսպիսի աննպատակ դաստիարակութիւնով ոնամիտ երիտասարդութիւն մը կը բեռցնեն ժողովուրդի կքած ուսերուն վրայ։ Ունի՞նք հրապարակին վրայ մատնանիշ ընելու արժանի բազմաթիւ արհեստագէտներ, մեքենագէտներ, ճարտարագէտներ, ո՛չ, այնպէս չէ՞։ Տղան՝ պզտիկ հասակէն պէտք է վարժեցնել արհեստները, ձեռնաշխատութիւնները սիրելու, մեր դպրոցները սոսր՝ մի միայն սոսր աշխատելու են. մեզի՝ արհեստաւոր, երկրագործ և վաճառական պէտք է, և ատոնք՝ իրենց գործերը առաջնորդելու, վարելու են գիտութեան ուղղեցոյցով։ Ա՛հ, մեր դպրոցներուն մէջ գիտութիւններ դաս կը տրուին, չե՛նք ուրանար ասի, բայց ի՞նչ տեսակ գիտութիւններ, կը հաւատա՞ք, այնպիսի եղանակներով, որոնք երբէք օգտակար չպիտի ըլլան անոնց, ուսանողին գործնական կեանքին մէջ։ Մի՛շտ վերացական, ամէ՛ն բանի մէջ երեւակայական։

Մեծն Պետրոս՝ Ռուսաց կայսրը, լաւ համոզուած ըլլալով որ երկրի մը զարգացման, էական պայմանն է՝ արհեստներու յառաջդիմութիւնը, իր ծիրանեփառ բարձունքէն խոնարհելով Եւրոպա գնաց, և արհեստաւորներու աղտոտ մթնոլորտին մէջ աշակերտութիւն ըրաւ երկար տարիներ. և ինչ որ սովրեցաւ, տարաւ իր երկիրը, և մեծ մղում տուաւ արհեստներու յառաջացման։ Օսմանեան պետութեան խնամատուն կայսրերը, իրենց ճաշակին համաձայն մէյմէկ արհեստ ուսած և մշակած են. ուրեմն մենք ո՞րչափ անմիտ ըլլալու ենք որ, արհեստը կ'ատենք, և արհեստաւորին ուժ ու պատիւ չենք տար։ Շատ երիտասարդներ Եւրոպա կ'երթան, որոց մեծագոյն մասը մի միայն բժիշկ ըլլալու. և այսօր Պոլսոյ հրապարակը այնչափ լեցուած է անոնցմով, որոցմէ շատեր իրենց ապրուստը ճարելու մեծ ճիգեր կը թափեն։ Ինչո՞ւ անոնցմէ ոմանք մէյմէկ արհեստ սովրելով չի վերադառնային, որ թէ երկրին զարգացման նպաստած կ'ըլլային, և թէ անոնցմէ իւրաքանչիւրը իր ճիւղին մէջ շնորքով դիրք շինած կ'ըլլար։

Հիմա թէև, ուրիշ զարմանալի նորութիւն մ'ունինք. ոմանք՝ արհեստ ընելով, կը հասկնան միայն կօշկակարութիւն, ատաղձագործութիւն և դերձակութիւն. և այս պատճառու մէկ երկու հաստատութիւններու մէջ ալ խեղճ տղաքները կը դատապարտեն ատոնք սովրելու։ Թողունք որ ատոնք երկրորդական արհեստներ կը նկատուին արդէն, բայց խնդիրը հոն է որ, նոյն իսկ այդ արհեստներու վերաբերեալ ի՞նչ տեսակ գիտութիւններ, կամ ուրիշ կերպով ըսելու համար, այդ արհեստներու գիտական տեսութիւններն ալ կը սովրեցնե՞ն տղայոց, որպէս զի՝ օր մը երբ իրենց գլխուն խանութ բանան, նոր նոր գիւտերով զարգացնեն իրենց արհեստը՝ և քսակը հեռեւարար։ Այդ կարգի արհեստաւորներ արդէն այնչափ շատ ունինք, որոց վրայ ալ նոյնօրինակ խեղճ ու կրակ արհեստաւորներ աւելցնելը այնքան մեղադրելի է, որքան մեր դպրոցներու վերացական դաստաւանդութիւնները. ատով ո՛չ թէ հրապարակը ճոխացուցած, արգասաւորած կ'ըլլանք. այլ աւելի կայն ամլութեան կը դատապարտենք։

Ի՞նչ պիտի ընենք բոլոր մեր այս վարժարանները, որոնք մէյմէկ «անօգուտ» պէտքեր դարձած են մեր գլխուն, և մի միայն թերուս խնամատակներ արտադրելու կը ծառայեն.

ցուցէ՛ք, փլցուցէ՛ք անոնց ամէնքն ալ, և անոնց տեղ մէյմէկ արհեստանոցներ կանգնեցէք. հաւատացէ՛ք որ, այն ատեն անոնք աւելի օգտակար պիտի ըլլան, և այս կերպով հանրութեան աւելի մեծ ծառայութիւն մը մատուցած պիտի ըլլաք։ Թէև մեր այս բառերը տարօրինակ պիտի երևին ընթերցող հասարակութեան, բայց ի՛նչ օգուտ որ իրողութիւնն այս է։

Եւրոպայի շատ գիւղերու, գիւղաքաղաքներու, նոյն իսկ քաղաքներու դպրոցները, մէյմէկ պարզ արհեստանոց-վարժարաններ են, որոց մէջ տղաքները թէ արհեստ կը սորվին, թէ կարդալ գրել, և թէ այդ արհեստներու վերաբերեալ գիտութեանց գործնական ծանօթութիւնները. մանաւանդ որ, տղաքները, իրենց ճակտի քրտինքով, իրենց դաստիարակութիւնը կը վճարեն, և այս ամէն առաւելութիւններուն հետ ալ, տղան ուղղակի իր ապագային կը դիմէ համոզուած, որ իրեն համար անծանօթ մը չէ։ Ինչո՞ւ մենք ալ չի կրնանք այսպիսի հաստատութիւններ ունենալ՝ մանաւանդ մեր գաւառներու մէջ։

Բայց անցնինք մեր խնդրոյն, և պատասխանենք Տիար Կարապետի հարցման, որ առիթ տուաւ մեզ, մեր մատը դնելու, Ազգին մէկ չարընթացիկ նեխած վէրքին վրայ, և անոր անբուժելիութեան մէկ պատճառը երևան բերելու։

Հարցման ուղղակի պատասխանելէ առաջ, օգտակար կը նկատենք պողպատին ինչ ըլլալը հասկցնել. ուստի սկսինք նախ հարևանցի ակնարկ մը նետել պատմութեան վրայ։

Պողպատի գիւտը կը վերագրուի Արևելցիներուն, բայց իր սկզբնաւորութիւնը դարերու ետին անյայտացած է ուրիշ շատ մը կարևոր գիւտերու պէս։ Բարոթէնի բառածին նայելով, Եգիպտացիները Քրիստոսէ 16 դար առաջ, նշմարած էին մէկ քանի տեսակ երկաթներու վրայ մխումի ազդեցութիւնը. և Տրովադայի պատերազմի ատեն, պողպատը՝ և կամ գէթ՝ մխումով կարծրացած երկաթը՝ կարծուածէն աւելի տարածուած էր, որովհետև՝ մղոտապղնձի հետ հաւասարապէս կը գործածուէր, որածայր զէնքեր, և մշակութեան գործիներ շինելու (Հոմեր, Ոդիսական)։ Սակայն շատ երկար ատեններ հազուագիւտ ըլլալով, թանկագին մետաղ մը կը նկատուէր։ Քրիստոսէ երեք դար առաջ տակաւին, Հնդկաստանի Սարթա-Մէնտհավանի (Բէնճապի մէջ) իշխանը՝ իբրև թանկագին իմն, 20 քաշ պողպատ ընծայ տուած է, Մակեդոնիոյ կայսեր՝ Մեծին Աղէքսանդրի։ Նոյն ատեններն, Դամասկեցիք պողպատը կը գործածէին, հանքահանութեան վերաբերեալ գործիներ դարբնելու։ Այդ թուականներուն, հին Գաղիացիք (Կոլ) տակաւին պողպատը՝ և կամ պողպատը մխելու արհեստը չէին ճանչնար, որովհետև՝ Դամասկեցոց դէմ պատերազմած ատեննին, լայնաշեղբի սուրեր կը գործածէին, որոնք՝ առաջին հարուածին կը ծռէին, և երբ շտկելու համար, Գաղիացիք կը խոնարհէին, իսկոյն Դամասկեցիք ալ զանոնք կը խողխողէին իրենց տոկուն սուրերով։ Հաւանական է որ, հին ատեններու երկաթի նախնական հնոցներու անկատար դրութենէն, և երկաթը պատրաստելու գործողութեանց անկանոնութիւններէն լոկ դիպուածով պողպատ, կամ պողպատացած երկաթ կ'առնուէին, և կամ երբեմն կակուղ երկաթ, և նոյն իսկ պարզ երկաթ։

Շար. Դ. ԲՈԼԱՏ

ԿՐԹԱԿԱՆ

ՀԱՆՐՕԳՈՒՏ ՀԱՐՑՈՒՄ ՄԸ

«Հանրագիտակ»ի աշխատակից Ցարգոյ Տիար Ս. Յ. Գըզըլեան, հետևեալ հանրօգուտ հարցումը կ'ուղղէ՝ «Հանրագիտակ»ի ազնիւ ընթերցողաց։

« Ահա՛ դպրոցական նոր տարեշրջանը կը
« մօտենայ, փափաքելի է գիտնալ՝ թէ 1) ո՞ր
« ազգին կրթական ուղղութիւնը օգտակար
« է և յարմար մեր ազգին, ի նկատ առնելով
« մեր ցեղական ընդունակութիւնները, խառ-
« նուածքը, միջավայրը ևլն. ևլն. 2) ի՞նչ
« է այդ կրթական ծրագրին գործադրու-

«Թիւնը յաջողցնող դիպին ու դրական միջոցը:»

Տիար Ս. Ց. Գըզըլեան իր տալիք պատասխանը վերջի պահելով, կը խնդրէ այս հարցումով շահագրգռող հասարակութենէն, որ իրենց պատասխանը կարճ, ամփոփ ըլլայ, և թերթիս մէկ սիւնակէն աւելի տեղ չի բռնէ. այսու ամենայնիւ, եթէ երբէք գտնուին պատասխաններ, որոնք մէկ սիւնակէն աւելի տեղ բռնեն, բայց լուրջ դիտողութիւններ պարունակեն, և խմբագրութիւնս ալ օգտակար դատէ, կը հրատարակուին: Խմբագրութիւնս ալ իր մասնաւոր պատասխանը պիտի ունենայ այս կարեւոր հարցին:

Տիար Ս. Յ. Գըզըլեան, կը փափաքի նաեւ երկրաբանութեան վրայ, ժողովրդական դասեր գրել «Հանրագիտակ»ի մէջ, որու սկզբնաւորութիւնը կ'ընենք ներկայ թիւէն սկսեալ, և կը յուսանք որ «Հանրագիտակ»ի ազնիւ ընթերցողաց կողմէ հետաքրքրութեամբ պիտի կարդացուի: Հետեւած է անգլիական հեղինակներու մանկավարժական դրութեան, որով դպրոցական ուսանողներն ալ պիտի կրնան օգտուիլ մեծապէս:

ԵՐԿՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

ՆԵՐԱԾՈՒՄ

Ա.

Քարի զանազան տեսակներ և անոնց գործածութիւնը.—Ստորերկրեայ քարէ տախտակամածն և անոր ազդեցութիւնը՝ բնակչաց գործոց վիճակին վրայ: Նկարագիր Մեծին Բրիտանիոյ:

—o—

1.—Մեր սովորական տուներն, ուր մենք կը բնակինք, զանազան նիւթերէ շինուած են, և այդ նիւթերէն մին միշտ «քար» կ'ըլլայ: Պատերը, օջախները, թոնիրները, ծըխնելուզի մասերն՝ և տանիքներուն վրայի ծածկոյթը սովորաբար քարէ են, որուն իւրաքանչիւր տեսակը շէնքին զանազան մասերուն համար կը գործածուի: Այսպէս՝ որմերը կըրնան շինուիլ կակուղ քարէ, կրաքարէ կամ աղիւսէ, օջախները՝ ալաքարէ. տանիքները՝ կղմինտրներէ և քարէ տախտակներէ. ծըխնելոյզը՝ մարմարի կտորներէ և կամ թերթաքարերէ. մինչդեռ քարի միւս տեսակը՝ որ հանքածուխ կը կոչուի, իբրեւ վառելանիւթ հնոցներու մէջ կը վառի: Փողոցներուն մէջ դեռ ասոնց շատ տեսակները կարելի է տեսնել: Մայթերունը ուրիշ տեսակ է. խճուղիներունը՝ ուրիշ տեսակ: Կրպակներու և հասարակ շէնքերու մէջ անոնց զարդարուն և բանուած տեսակներն ալ կան, այնպէս որ տուներու և փողոցներու վրայ սակ ակնարկ մը ձգելով, դիւրաւ կրնանք ըմբռնել և համոզուիլ՝ թէ «քարի զանազան տեսակներ կան:»

2.—Երբ քիչ մ'աւելի ուշադիր ըլլանք, պիտի տեսնենք թէ քարերը՝ որ այսպէս կը գործածուին, շէնքի մը մասն ըլլալէ առաջ զանազան գործողութեանց կ'ենթարկուին: Որմերունը՝ գրոցներով և մուրճերով կոփուած են և զարդարուած, ծխնելոյզի մարմարի հատորները՝ կտրուած և յղկուած. քարէ տախտակներն ալ՝ թերթերու վերածուած: Ոմանք ասոնցմէ ալ աւելի փոփոխութեանց ենթարկուած են: Օրինակի համար աղիւսները, որ թէև ի սկզբան կակուղ կաւ էին, սակայն թրծուելով կարծրացան: Շաղախը՝ որ որմերու աղիւսները կամ քարերը իրարու կը միացնէ, կրաքարը հնոցին մէջ այրելով կը ստացուի: Տան մէջ և անկէ դուրս գործածուած երկաթ գործիները, առաջին անգամ մութ կարմիր և թուխ քարեր էին, որ յետոյ այրուեցան և հալուեցան, որով յառաջ եկաւ մեր գիտցած սովորական փայլուն մետաղը՝ երկաթը: Այսպէս էին նաև պղինձը, կապարը, անագը, արծաթը և ուրիշ մետաղներ՝ որոցմէ այնքան ընտանեկան կահկարասիներ, շոգեմեքենաներ, զէնքեր և ուրիշ բազմաթիւ պիտանի գործիներ շինուած են և կը շինուին:

3.—Սակայն, թէև քարերը շատ մը ձևերով իրարմէ կը զանազանուին, բայց՝ ի միենոյն կէտ կը միանան.—«Անոնց ամէնքն ալ

երկրին ներքեւէն մակերեսը կու գան։» Հետեւաբար, երբ անոնք բրուելով դուրս կը հանուին, սովորաբար «հանքային» նիւթ անունը կու տան անոնց։ Եթէ կարենայինք հետազօտել անոնց իւրաքանչիւրին արտադրուած տեղը, պիտի տեսնենք թէ կակղաքարն ու կրաքարը թերեւս մօտակայ քարահանքերէն արտադրուած են. քարէ տախտակը՝ մօտակայ բլրոյ մը կողէն, մարմարիոնը՝ հեռակայ քարահանքէ մը, բլրէ մը կամ հաւանականաբար Իտալիէն. հանքածուիլը՝ երկրին խորերէն, և կաւեղէն աղիւսներն ալ՝ մերձակայ կաւի խրամներէն բերուած և պատրաստուած են։

4.—Հին և նոր աշխարհներու նախաքնակ վայրերու մէջ, մակերեւութին մեծ մասը, դաշտային ըլլայ կամ բլրային, կանանչ խոտէ ծածկոյթ մ'ունի։ Ցորենադաշտերը, մարգագետինները, անտառներն ու միգաստանները՝ երկրին մակերեսը տարածուելով կը ծածկեն իրենց ներքեւ գտնուածը՝ ինչպէս որ կապերտ մը կը ծածկէ տախտակամածը։ Բայց այս բուսական երփնագեղ ծածկոյթը, դարձեալ՝ իր ներքեւ գտնուող հողին հետ միասին՝ նուրբ մաշկ մ'է միայն բաղդատմամբ երկրագնային զանգուածին, ծաւալին։ Անոնք՝ բոյս և հող, սոսկ արտաքին խաւ մը կը կազմեն, առ առաւելն քանի մը ոտք խորութեամբ, ուր միշտ ո՛ և է տեսակ քար կրնայ գտնուիլ, այնպէս որ, սենեկի մը կապերտը վերցուցած ատեննիս, ինչպէս որ փայտէ մերկ տախտակամածին վրայ կը գտնենք զմեզ, նոյնպէս և երբ ցամաք երկրի ո՛ և է մէկ մասին՝ հողի և բուսականութեան արտաքին խաւը, կեղեւը, մէկդի քերենք, պիտի տեսնենք քարայատակ տախտակամած մը։

5.—Մեր կենաց բոլո՛ր օրերուն մէջ այսպիսի քարէ տախտակամածի մը վրայ կը շրջագայինք։ Այն քարէ տախտակամածը կը տարածուի բովանդակ երկրագնային վրայ, խորանդունդ ծովուն յատակէն մինչև ցամաքին բարձրագոյն գագաթները։ Հակառակ մեր տուներու տախտակամածներուն, այն շատ խորտ ու բորտ է, հոս իբրեւ հարթածաւալ դաշտ մը տարածուելով, այլուր իբրեւ բարձր և ողոցաձեւ լեռ մը ցցուելով։

6.—Դարձեալ, այս ընդարձակ և աշխարհածաւալ տախտակամածը իր նիւթերուն զարմանալի պէտքութեամբ մեր տան փայտէ նեղ և անճաշակ տախտակամածէն անհունս կը տարբերի։ Այն զանազան քարերը՝ որ շէնքերու և փողոցներու մէջ գործածուած են, այս այլազան քարերուն հազիւ թէ մէկ փոքրաթիւ մասը կը կազմեն։ Քարերն այնքա՛ն բազում են և բազմակերպ՝ զոր անկարելի է հաշուել։ Տուն շինող մը շատ գոհ կ'ըլլայ, եթէ կարենայ իր տան տախտակամածը նոյն տեսակ փայտէ շինել։ Սակայն այն մեծազանգ քարէ տախտակամածը՝ որուն վրայ կ'ապրինք, միակերպ չէ։ Զայն բաղկացնող զանազան մասերը մեծաւ մասամբ խառն և անկանոն կերպով կուտակուած են, և բաշխուած ի սիփուռս երկրագնային, որոց եթէ քարտէսը գծել հարկ ըլլայ, քիչ մը արեւելեան կապերտներու կնճռոտ նախատիպին պիտի նմանի։

(Շար.) Ս. Ց. ԳԸԶԸԼԵԱՆ

ՄԵՂՈՒԱԲՈՒԹԱԿԱՆ

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պարտիզակէն՝ Տիար Գէորգ Տ. Մեսրոպեան, առաջնորդ ունենալով իրեն, Վեր. Հ. Մ. Բաջունիի «Մեղուաբուծութիւն» անուն գրքոյկը, իր կատարած անձնական փորձերուն վրայ հիմնուելով, այս մասին մէկ քանի կարեւոր յանձնարարութիւններ կ'ընէ՝ մեղուաբուծութիւնով զբաղող երկրագործ ժողովուրդին. գովելի է Տիար Գէորգ Տ. Մեսրոպեանի նպատակը, որով օգտակար հանդիսանալ կ'ուզէ հանրութեան։ Այսպէս ահա՛ երկրի մը մէջ գիտութիւն, արհեստ ալն. կը յառաջադիմեն ու կը զարգանան, և ժողովուրդը անոնց բարերար ազդեցութիւնը կը վայելէ փոխադարձաբար. և այսպէս եղած է՝ և կ'ըլլայ բոլոր յառաջադէմ երկիրներու մէջ։ «Հանրագիտակ»ի էջերը միշտ բաց են այսպիսի հանրօգուտ գրութեանց առջեւ,

և սիրով ու պատուասիրական յայտարարութիւններով կը հիւրընկալէ զանոնք։

———

Յայտնի է թէ՝ մեղուաբուծութիւնը օգտակար և խիստ շահաւոր զբաղում մը եղած է Եւրոպայի մէջ, ու երկրագործութեան է՛ն շատ զարգացած և է՛ն շատ ծաւալած արհեստներէն մին։ Սակայն դեռ մեր մէջ այս գործով պարապողներ չկան գրեթէ, ինչ որ զովելի պարագայ մը չէ անշուշտ։ Մեր երկիրը արդէն իր բնական դիրքով, ոյինքն մեղրաբեր բոյսերով ու ծաղիկներով, խիստ յարմարութիւն, դիւրութիւն կ'ընծայէ այս արհեստի ծաւալումին։ Միայն թէ հարկ է ձգել նախնական յոռի դրութիւնը՝ մեղուները խնամելու մասին, և հետևիլ եւրոպացոց կատարելագործեալ մեթոտներուն, որով միայն կարելի է յաջողութիւն գտնել, և այն ատեն միայն շահաբեր զբաղում մը կը դառնայ։

Այս նկատումներով, մեղուաբուծութեան մասնագէտ մը չեմ թէև, բայց ասկէ 3—4 տարի առաջ, մեր ունեցած մէկ քանի փեթակներուն վրայ իբրև գրօսանք, քննական փոքրիկ աշխատութիւն մը կատարելու համար, փափաքեցանք եւրոպական մեթոտի մը հետևիլ։ Ուստի 1895ին, Վենետիկի Մխիթարեան հայրերէն Հ. Մանուէլ Վ. Քաջունիի հրատարակած «Մեղուաբուծութիւն» անուն 235 էջերէ բաղկացեալ գիրքը թղթատեցինք։ Այս գիրքը թէև մեզ բաւական օգնեց, բայց շատ տեղեր ալ մեծ դժուարութիւններու մատնեց։ Երկը թէև ժողովրդին համար գրուած է, սակայն ժողովրդէն տարբեր ոճով ու անհասկնալի բացատրութիւններ ունի իր մէջ. այսու հանդերձ, իր արժանիքը ու օգտակարութիւնը անուրանալի են։

Արդ, գիտնալով որ իր վիճակին մէջ շատ դիւրին՝ այս արհեստին ծաւալումը մեծապէս օգտակար պիտի ըլլայ մեր ժողովուրդին, որոշեցինք՝ 3—4 տարիէ ի վեր մեր քննութեան ու փորձառութեան արդիւնքն եղող քանի մը դիտողութիւնները հանրօգուտ «Հանրագիտակ»ին միջոցաւ ազնիւ ընթերցողներուն՝ և մանաւորապէս մեր գաւառացի ժողովուրդին ուշադրութեան յանձնել։ Ըսենք նաև որ այս գրուածներով չենք ուզեր հաւակնիլ թէ, մեղուաբուծութիւնը տարածելու գլխաւոր թելադրիչ մը պիտի համարինք ինքզինքնիս։ Ո՛չ, մեծ բան մ'ըրած ըլլալու յաւակնութիւնը չունինք բնաւ։ Աւելի ընդարձակ ու ճոխ ուսումնասիրութիւն մ'ընել մասնագէտներուն և գլխաւորապէս «Հանրագիտակ»ի խմբագրութեան մասնագիտութեան կը թողունք։

Մեր ըսելիքները պիտի բաժնենք վեց մասերու, այսպէս. Ա.—Փեթակները. Բ.—Ներքին կազմուած փեթակի. Գ.—Գաղթականութիւնները. Դ.—Մեղուներու հիւանդութիւնները և թշնամիները. Ե.—Մեղուները խնամելը. Զ.—Ակնարկ մը մեղուաբուծութեան օգտակարութեան մասին։ Այս 6 գլուխներուն մէջ պիտի ջանանք կարելի եղածին չափ համառօտ բայց յիջահայեաց գաղափար մը տալ մեր ընթերցողներուն։

Ա.—ՓԵԹԱԿՆԵՐԸ

Հայր Քաջունի՝ իր ի կատարութեան մէջ երկարօրէն կը խօսի մեղուներու փեթակներուն վրայ, և մանրամասնօրէն թուելով կը ծանօթացնէ եւրոպական և այլ տեսակները, ինչպէս՝ Էթլ (Oettl) գերմանացիին, Լէնկսդրոթ (Langstroth) ամերիկացի քահանային. Ապոթ (Abbott) անգլիացիին, Սարթօր իտալացիին, Հուպէր (F. Huber) զուիցերիացիին, արաբական, նորմանտական և այլ և այլ տեսակ փեթակներ։ Ասոնց ամէնէն ալ լաւ և դիւրագործածելին կը ներկայացնէ յարդէ փեթակները։ Տեսնելով որ մեզ համար յարդէ փեթակի գործածութիւնը խիստ դժուարին է ինչ ինչ պատճառներով, տեղական գործածուած հասարակ ձևը ընտրեցինք, ինչ որ շատ աղէկ յարմարեցաւ մեզի, և դիւրութեամբ կատարեցինք հարկ եղած գործողութիւնները։ Ահա յարդէ փեթակներուն անյարմարութեան գլխաւոր պատճառներէն մէկ քանին։ Մայիսի մէջ կամ առաջ, (որովհետև այդ օրերուն մէջ է որ փեթակ պէտք կ'ըլլայ մեր կողմերը), կարելի չէ գտնել յարդի որաներ և նոյն իսկ չոր խոտեր։ Յարդը ձիերուն և այլ կենդանիներուն ուտելուն համար կը գործածեն։ Եւ այդ տեսակ փեթակներ շինելու վարժութիւն ալ չկայ։ Մեղուներու թշնամիները, ինչպէս մուկը, կա-

նաչ փոյափորը, մեղրածը (méloé) և այլն․ դիւրութիւնով կրնան մտնել յարդով գըլուած փեթակներուն մէջ։ Այս պատճառներէն զատ կան ուրիշներ ալ։

Տեղական փեթակը տախտակէ է, որ չատ դիւրին ըլլալով ամէն մարդ կրնայ շինել։ Ձեւը սնտուկի մը նման է, որու երկայնութիւնն է 80-100 սանթիմեթր, իսկ լայնութիւնը 20-25 սանթիմեթր։ Թէև փեթակի համար այլ և այլ տեսակէ տախտակներ կը գործածեն․ սակայն ամէնն ալ հաւասարապէս չեն յարմարիր։ Ռէտինային տախտակները, ինչպէս մայրին (չամ ադաճը)՝ բոլորովին անյարմար են․ որովհետեւ անոր առեն արեւին տաք ճառագայթները դիւրութեամբ ներքնակողմին կ՚ազդեն։ Նաեւ մեղուներուն էն վնասակար թշնամիներէն մին՝ ցեցի թիթեռնները շատ կ՚ախորժին ռէտինին հոտէն։ Նմանապէս ուրիշ կարգ մը վնասակար որդեր միշտ երեւան կ՚ելնեն։ Տախտակներու տեսակին մէջ ամենէն նպաստաւորը կը սեպուի նշդարը (կիւրկէն ադաճը) որ իր դիմացկունութեամբ և ուրիշ առաւելութիւններով կրնայ օգտակար ըլլալ մեղուաբուծութեան։

Մէկ մեթր երկայնութեամբ հասարակ փեթակ մը շինելու համար հարկ է ձեռքի տակ ունենալ 120 սանդիմեթր տախտակ մը, ու 100 սան․դիմեդր երկայն 3 տախտակ։ Այս չորս տախտակները իրարու քանի մը պզտիկ գամերով (չիվի) իրար միացնենք, կ՚ունենանք քառակուսի երկայն սնտուկ մը, երկու կողմերը բաց, որոնք գոցելու համար պէտք է տախտակի 2 կտորներ առնենք և ծակերուն համեմատ կտրելով կափարիչներ շինենք։ Այս կափարիչները մէյմէկ շարժական գամերով տեղաւորելու ենք․ և՝ կամ կափարիչին լայնքէն քիչ մը երկայն փայտի կտոր մը գամելու ենք․ որպէս զի տախտակը դէպ ի ներս չկրնայ երթալ։ Տախտակին այն մասը որ 20 սանդիմ երկայն է, ստորին եզերքը բերելով, այդ կողմի կափարիչին վարի մասին վրայ մեղուներուն ելեւմուտի համար եռանկիւնի ձեւով 5-6 հատ փոքր ծակեր բանալու ենք։ Այնուհետեւ փեթակին ծակտիկներն ու ճեղքուածները գոցելու ենք կաւու թրիքով, ինչպէս կ՚ընեն ընդհանրապէս։ Արդէն մեղուները չեն ուզեր որ իրենց բնակարանին վրայ ծակեր կամ լոյս մտնելու տեղեր գտնուին․ ուստի անմիջապէս կը գոցեն ակնամոմով (փրոպոլիս)։ Ուրեմն կը հասկցուի թէ մեղուները լոյսէն չեն ախորժիր, երբ փեթակին ներսը աշխատութեան մէջ են։ Այս շինութենէն վերջ՝ կ՚ունենանք պատրաստ փեթակ մը, որուն մէջ կրնանք մեղուներու ընտանիք մը ամփոփել։

Շար․

Պարտիզակ Գ. Տ. ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ

ՇԵՐԱՄԱԲՈՒԾԱԿԱՆ

ՄԱՆՐԱԴԻՏԱԿ
ԵՒ
ԻՐ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

(Շար․ Թիւ 64էն)

Շերամաբուծային մանրացուցական հետազօտութեանց վերաբերեալ պիտոյքները մեծ թիւ մը չեն կազմեր։ Յայտնի է որ, առ հասարակ մանրացուցական զննութիւնները՝ և ի մասնաւորի՝ շերամներու վրայ կատարուածները, երբեք «չոր» և անոքող վիճակի մէջ չեն կատարուիր։ Զննուելիք առարկաներն միշտ հեղուկի մէջ կը պատրաստուին․ այդ հեղուկը՝ շերամի համար պարզ «ջուրն» է, և քննութեան ենթարկելի առարկան ալ կը դնեն երկու ապակեայ շերտակներու մէջ։

Զննութիւնը երբ տկար խոշորացումներու տակ կատարուի, կարելի է ապակեայ հաստ շերտակներ գործածել․ բայց երբ խոշորացումը զօրաւոր ըլլայ, այն ատեն անհրաժեշտ է խիստ բարակ շերտակներ գործածել։ Այս վերջի պարագային, զննուելիք առարկան կը տեղաւորեն ապակեայ շերտակի մը վրայ, որու երկայնութիւնը կ՚ըլլայ 60 կամ 75 հազարորդամեդր (միլիմեդր), իսկ լայնքը 20էն 28 հազ․մեդր, հաստութիւնն ալ 1էն 2

հազմետր։ Այս չերտակը կը կոչուի մասնագիտօրէն՝ «կրապանակ» (porte-objet), որու վրայ առարկան դրուելէն վերջ, բարակ չերտակով մը կը ծածկեն, այս վերջինը ընդհանրապէս 18-20 հազ.մետր քառակուսի կողմ կ'ունենայ. իսկ հաստութիւնը՝ մէկ հազ.մետրին քառորդ կամ 10ներորդ մասը, այսինքն՝ 4 հատ կամ 10 հատ իրարու վրայ դնելով, ամէնուն մէկէն հաստութիւնը հաւասար կ'ըլլայ՝ 1 հազ.մետրի, Այս չերտակներն ալ կը կոչուին «կրափակ»։

Բոլոր այս չերտակները պէտք է կարգաւ զետեղուած ըլլան, իրենց հաստատութեան և երկայնութեան չափերով խորշերու բաժնուած տուփերու մէջ։ Զոր օրինակ, 1 հազ.մետր հաստութիւն ունեցողները զատ խորշի մը մէջ, մէկ տասներորդ հազ.մետր հաստութիւն ունեցողներն ալ ուրիշ խորշի են։ Բոլոր այս ապակեայ չերտակներէն, և մասնաւորապէս կրափակներէն, չերամարոյծ մը պէտք է բաւական մեծ քանակութեամբ ունենայ իր տրամադրութեան տակ։

Ապակեայ անօթներ, զոր օրինակ, պարզ ջուրի անոտն գաւաթներ. ապակեայ խողովակներ և գաւազանիկներ, յախճապակիէ մէկ կամ երկու սանդ, մէկ քանի զուգորդներ (pinces=չիփթ), փոքրիկ սրածայր մկրատներ, ևլն, ևլն։ Բոլոր այս պիտոյքները գործասեղանին վրայ գտնուելու են աշխատութեան ժամանակ, ինչպէս և խիստ մաքուր մէկ քանի կտոր լաթ, դերձան, պլէրոյէ պզտիկ վրձին մը, կատարելապէս մաքուր, և նախապէս ալքոլի մէջ լուացուած։

Շիշի մը մէջ թորեալ ջուր, կամ եթէ կարելի չըլլայ՝ գէթ անձրեւի ջուր (թորելը աւելի նախընտրելի է) ունենալու էք միշտ ձեր ձեռքին տակ։ Նոյնպէս՝ սրուակ մը ալքոլ, կրկնաթոր եթէր (éther réctifiés), սովորական անուշադր (ամօնեաք=նիշատըր ռուհը) և ջրախառն ջրաքլորական թթուտ (ասիտ քլորիտրիք=թուզ ռուհը)։

Վերջապէս, մանրադէտը ունենալու է ապակեայ գնտաձեւ ծածկոց մը, որու յատակը եղերուած ըլլայ մետաքսէ ծոպերով, որ կը ծառայէ՝ մանրադիտակը չի գործածուած ատեն, վրան ծածկելու. և եթէ մանրադիտակին տակ ալ մթագոյն թաւիշ մը տարածուած ըլլայ, այն ատեն ամրապէս գոցւող ծածկոյթ մը ունեցած կ'ըլլաք, ուրկէ ներս փոշիները չեն կրնար անցնիլ։ Աւելի աղէկ է միշտ այս կերպով պահել մանրադիտակը՝ քան թէ՝ ամէն անգամ քակելով իր տուփին մէջ տեղաւորել։ որովհետեւ՝ մէկ կողմ թողլով սա առաւելութիւնը՝ որ նաև անմիջական զննութեան մը համար միշտ պատրաստ պիտի ունենաք ձեր մանրադիտակը, աւելի զայն խնայած պիտի ըլլաք շարունակական ցնցումներէ, որոնք առիթ կու տան ընդհանրապէս՝ այլ և այլ նրբին կտորները խախտելու, վերոյիշեալ եղանակաւ՝ ձեր մանրադիտակը երկար տարիներ լաւ դիրքի մը մէջ կը պահուի։

Շար. Գ. ԲՈԼԱՏ

ԽՕՍՔ Մ'ԱԼ

ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

Յունիս 24ի առաջադրեալ ընտրութիւնը դեռ չի կատարուեցաւ, բայց ընտրելեաց ցուցակն հետզհետէ փոխանակ ընդարձակուելու, սահմանափակուեցաւ և գամ քան զգամ նիհարցաւ ու նիհարնալու վրայ է՝ Սիւնհոդոսականաց ոմանց մի զկնի միոյ հրաժարմամբը։

Այս առթիւ զարմանալի չէ՞ որ առաջին բոժոժն կախողը եղաւ Մամպրէ Արքեպիսկոպոսը, ուրկէ բնաւ այս անգամ չէր սպասուէր, զի Սիւնհոդոսական եպիսկոպոսաց մէջ ամենէն երիցագոյնն ինքն է, և որ վերջին ու վերջընթեր երկու Հռովմէական Հայ կաթողիկոսաց ընտրութեան և օրհնութեան մասնակից ու հանդիսապետն եղած է ժամանակին։ Կը յիշեմ որ 1881ին ալ, Տ. Ստեփաննոս-Պետրոս Ժ. Ազարեանի ընտրութեան ժամանակ՝ ընտրելիութենէ հրաժարեցաւ Նազարեան սրբազան, և այն ատեն՝ «առ համեստութեան» վերագրուեցաւ, մինչդեռ այս անգամ «առ ծերութեան» վերագրել կընկրտին բարեմիտ ոմանք։ Ըստ իս, անկողմնակալ ընթացք կամ ուղղութիւն մը բռնած կ'ըլլանք, երբ ընտրելիութենէ կամովին հրաժարեողներու մասին սակաւատող կենսա-

գրական ծանօթութիւններ տալու ըլլանք մեր հետաքրքիր ընթերցողաց։

Արքեպիսկոպոսն Նազարեան բնիկ Մերտինցի է. ծնեալ 1830 հոկտ. 8։ Չենք գիտեր երբ քահանայ ձեռնադրուեր է, բայց գիտենք թէ՝ 1863ին եպիսկոպոս ընտրուեր և 1864 մայիս 5ին եպիսկոպոսական օծումը ընդունած է ի Զմմառ՝ Գրիգոր-Պետրոս Ը. Կաթողիկոսէն։

Ուսմունքը կատարելագործելու համար՝ ի Բրօբականտա մեծ տարիներ մնացած է, ուր՝ Փիլիսոփայական և Աստուածաբանութեան ընթացքն աւարտելէ զատ, ուսած է Հայերէն, Իտալերէն, Լատիներէն, Արաբերէն, Տաճկերէն, և քիչ մ՚ալ Ֆրանսերէն։

Իր կեանքը և պաշտօնավարութիւնը՝ միշտ գաւառներու մէջ անցուցած է։ Իբրև Օրթոտոքս աւանդապահ մ՚է, Տանն Լիբանանու կաթողիկոսութեան իրաւանց և աւանդութեանց։ Ուստի, ի՞նչ կը նշանակէ այս միջոցիս՝ Պոլիս չգալ, և ինքզինքը թէ՛ ընտրութեան և թէ՛ ընտրելիութեան մէջ չէզոքացնել ու ձեռնպահ գտնուիլ։

Նմանապէս, հրատարակուեցաւ թէ՝ Բերիոյ վիճակաւոր Թուրքեան Սեւերիոս Արքեպիսկոպոս և Տիգրանակերտի Անդրէաս Չէլէպեան եպիսկոպոս ընտրելիութենէ հրաժարած են, բայց ոչ ընտրական մասնակցութենէ։

Թուրքեան և Չէլէպեան Գերապայծառները՝ ընտրելիութենէ հրաժարիլն կանխելու համար՝ թերևս իրենց վերապահեալ բանաւոր պատճառներ ունենան։ Ամէն ոք՝ ազատ չէ՞, իր գիտցածը և զգացածը ի գործ դնելու։ Մենք ալ ազատ չե՞նք, իրենց վրայ քանի մը տող ծանօթութիւն հաղորդելու։

Տ. Սեւերիոս Թուրքեան ծնած է՝ 1845 սեպտ. 12ին ի Պէյթէտտին (մերձ ի Պէյրութ)։ Զմմառի Մայրավանքը ուսած է Հայերէնը. և այն տեղէն անցած է ի Կազիր՝ Յիսուսեանց կղերանոցը, որ ի Լիբանան գեղեցիկ հովտի մը մէջ հաստատուած է։ Այս վարժարանին մէջ սորված է Թուրքեան Լատիներէնը և Իտալերէնը։ Գաղղիարէն և Անգղիարէն լեզուները իւրացուցած է։ Իսկ մայրենի լեզուն կը համարուի Արաբերէնը։ Քահանայ ձեռնադրուած է Պէյրութի մէջ՝ 1871 նոյեմբ. 13։ 1890 նոյեմբ. 4ին, Ազարեան կաթողիկոսէն ձեռնադրուած է եպիսկոպոս Գերմանիկոյ։ Թուրքեան՝ ժառանգական խնդրոյ մը ազդու, մինչեւ Գանդէսի ափունքը չափած է, և ի վերադարձին՝ յԵգիպտոս պաշտօնավարած բաւական տարիներ։

Վերջին տարիներս՝ Բերիոյ Արքեպիսկոպոսութեան փոխադրուեցաւ։ Կը հաւատեն թէ, ինքը ոչ միայն եօթը լեզուներ կը թեքէ, կը գրէ ճարտարօրէն, այլ և «փինանսի» լեզուէն ալ քաջ հասկացող մ՚է, և զանազան պետութեանց արժեթղթերու շահագործող մը՝ յօգուտ աղքատաց և կարօտելոց։

Անդրէաս Չէլէպեան, Եպիսկոպոս Տիգրանակերտի։ Ծնած է ի Տիարպէքիր, 1848 սեպտ. 8ին։ Բրօբականտայի աշակերտելով՝ ուսած է Լատիներէն, Իտալերէն, Տաճկերէն, բայց ամենէն աւելի քաջ ուսումնասիրած լեզուն՝ Արաբերէնն է։ Քահանայ ձեռնադրուած է 1872 ապրիլ 21ին ի Մերտին, տեղւոյն Արքեպիսկոպոս Նազարեանէն։ Կաթողիկոսական Տեղապահի պաշտօնը վարած է իր ծննդավայրը։ Այս տարի մայիս 2ին, տիտղոսաւոր Անարզաբայի Արքեպիսկոպոսէն ու կաթող. Պատրիարքական Տեղապահ Տ. Սեւերիոս Արփիարեան Սրբազանէն եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ։ Ֆէրահեանի յաջորդը՝ բնաւ ցոյց ու թմբուկ չի սիրեր։ Ինքը՝ աւելի խորհրդածի մարդ է, և ազնուապետական հովեր առած առեն՝ ժողովրդեան ամէն դասակարգէն ալ սիրուած և յարգուած է։

Սոյն երեք եպիսկոպոսներէն զատ, Սերովբէ եպիսկոպոս Դաւթեանն ալ կը հրաժարեցնեն թէ՝ ընտրողութենէ և թէ՝ ընտրելիութենէ ալ։ Ինչո՞ւ, ի՞նչ պատճառաւ։ Վասն զի անթեմ է եղեր։

Մի՞թէ անթեմ եպիսկոպոսն Դրանկաթողիկոսարանին եպիսկոպոսը չի՞ համարուիր, ըստ եկեղեցական օրինաց, կամ ըստ ընկալեալ սովորութեան։

Եւ միթէ՝ Եգիպտոսի արդի հովուական պաշտօնը կամ Առաջնորդութիւնը՝ «գործնականապէս» ո՞վ կը կատարէ։

Եւ եթէ բացառիկ կաթողիկոսէ մը ձեռնադրուած ըլլալը պիտի պատճառաբանուի, միթէ՝ Դաւթեանի օծակիցը չէ՞ Յովհան Պիւրէլեան՝ տիտղոսաւոր Արքեպիսկոպոսն Ատալիոյ։

Ինչո՞ւ տարբեր չափ, և տարբեր տնօրինութիւն. մանաւանդ՝ միևնոյն եկեղեցւոյն ծառայող երկու հաւասարապատիւ և օծակից պաշտօնէից վրայ՝ խտրութիւններ դրուին։

Կը խնդրեմ, որ յատկապէս սոյն կէտը նկատողութեան առնուլ բարեհաճին Սիւնհոդոսական Հարք։

Կը լսենք թէ ուրիշներ ալ պատրաստականութիւն կը յայտնեն եղեր. հրաժարելու, եթէ ընտրուին իսկ, տեղի տալու համար՝ ամենէն աւելի արժանա-

ւորագունին ։ և համօրէն ազգին չեշտածին և Անձկալւոյն ։

Արդէն ընտրութեան բուն ստորոգելին՝ հանդէպ եկեղեցւոյ և ժողովրդեան վկայութեան, ընտրելոյն արժանիքն է, ուզէ եպիսկոպոս ըլլայ այն, ուզէ վարդապետ ։

Հռովմէական Հայոց Պատրիարքարանի առ ձեռն օրէնքն ալ՝ որ տպուած և վաւերացուած է արդէն, նախատեսուած է այս իրաւացի պարագան, և «Կաթողիկոսութեան հինգ ընտրելեաց մէջ նաև վարդապետք կրնան գտնուիլ» տրամադրելի յօդուածով մը՝ արժանաւոր վարդապետաց անուններն ալ ի հարկին ցանկին մէջ դրուելու ազատութիւնը և իրաւունքը՝ չէ սահմանափակած ։

Եւ միթէ՝ Վենետկոյ արդիւնաւոր միաբաններէն՝ Հ. Ղեւոնդ վարդապետ Ալիշանի պէս կղեր մը՝ վարդապետ մնացած ըլլալուն համար, արժանեաց մասին՝ քանի մը տասնեակ կաթողիկոսներ չէ՞ կշռեր ։

Ե՞ր ուրեմն զրկանք ընել այնպիսի տաղանդաւոր պարզ ու անսեթեւեթ եկեղեցականի մը, որ համակ հոգի է, համակ Հայութիւն է, և որ վարդապետ ըլլալուն համար՝ միայն ցանկէն դուրս նետուած կամ նկատուած ։

Եւ եթէ՝ ցանկեալները անպատճառ եպիսկոպոս եղած պիտի ըլլային, և ոչ վարդապետ, «ապագայ գումարուելիք Սինհոդոսի որոշողութեան ենթարկեալ» առաձգական բացատրութեամբ, հապա ո՞ւր է Լեհաստանի Հայ գաղթականութեան Առաջնորդը՝ Լեմպերկի Արքեպիսկոպոս Սահակ Գերապայծառ Իսհակովիչի անունը ։

Այս դարուս մէջտեղը, և քիչ մ՚ալ վերջերը, նոյն իսկ Հայ Հռովմէականաց Պատրիարքութիւնը՝ երկու մասի բաժնուած չէ՞ր ։ Կրօնական գործոց վերատեսչութիւնը ստանձնող վերին հեղինակութիւնը՝ «Նախադահ» անունով կ՚որակուէր, ինչպէս էին Նուրիճան Նախադահը, Պօղոս-Մարուշ Արքեպիսկոպոս Նախադահը, ինչպէս երբեմն Հասուն Անտոն Արքեպիսկոպոս Նախադահը ։

Իսկ աշխարհական գործոց վերին հսկողութիւնն ստանձնող եկեղեցականը՝ Պատրիարք տիտղոսով կը ճանչցուէր, ինչպէս էին Վենետկոյ Ստեփաննոս Փափազեանը, Նիկողայոս վարդապետ Կակոնեանը, և երբեմն Հասուն Նախադահը՝ որ միանգամայն պատրիարքութեամբ հանդերձ կատարեց այդ պաշտօնը, և ի մի ձուլելով զայն, և յետոյ՝ այս միացեալ Պատրիարքութիւնն ալ՝ Տանն Լիբանանու Կաթողիկոսութեանը հետ կապեց ու շաղկապեց իր անձին վրայ, որուն յաջորդութիւնն է այսօր որ կը շարունակուի, և պիտի ընտրուի նոր Կաթողիկոս-Պատրիարք մը, որ յատկացուած է զարդիս սահմանափակ ցանկի մը մէջէն առնել այդ պաշտօնին յարմար այնպիսի մէկը, որ ոչ թէ՝ ինքը բարձրանայ այդ տիտղոսաւոր պաշտօնովը, այլ իրմով բարձրացնէ այդ Կաթողիկոսական-Պատրիարքական փափուկ պաշտօնը ։ Ա՜հ, անցա՜ն, գացի՜ն այն ժամանակները, ու ալ չեն վերադառնար, երբ յիշենք թէ՝ իւրաքանչիւր բարձրաստիճան՝ հոգի կու տար այդ Կաթողիկոսական Աթոռին վրայ բարձրանալու, այդ Պատրիարքական բարձր պաշտօնին տիրանալու համար ։

Այժմ ամէն իրազեկ և խղճի գիտակցութիւն ունեցող հոգեւորական, կ՚զգայ այդ պաշտօնին բարձրութիւնը, և առնթեր փափուկ պատասխանատուութիւն մը կենալը, ուստի կանգ կ՚առնու, ձեռնթափ կ՚ըլլայ հո՛ն, և կը դողայ թեկնածու ըլլալ անոր ։

Բայց կը ցաւինք խոստովանելու, թէ՝ տակաւին բարձրաստիճան եկեղեցականներ կը գտնուին եղեր, որ ժողովրդեան մէջ՝ ընտրելիութենէ հրաժարիլ կեղծելով, իրենց բուն և թաքուն նպատակն է, աւելի ինքզինքնին անուշցնել և ընտրելի կացուցանել հասարակաց կարծեաց առջեւ ։

Կուզէ՞ք արդարը լսել. երկիւղածութեամբ լուարո՛ւք ,

«Ո՛վ որ ամենուն համար պիտի ըլլայ, պէտք է ամենուն կողմանէ ընտրուի ։» Զի ինչպէս կաթողիկոսը՝ ժողովրդեան համար է, նոյնպէս ժողովուրդն ալ կաթողիկոսին համար է ։ Ուստի, կաթողիկոս ընտրուող եկեղեցականը պէտք չէ որ միայն ինքը ուզէ այդ պաշտօնը, այլ կաթողիկոսութիւնն ալ զինքն ուզելու է ։

Կը հասկնա՞ք Հարք Պատուականք ։

Ա. Յ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ

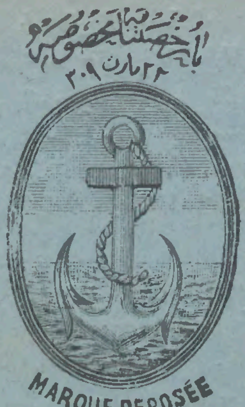

Կ. ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԵՒ Ց. ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ
ԹԷՅԻ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Չինական, Հնդկական և Ճափոնական ամենաընտիր տեսակէ եղող արտադրութիւնները պիտի գտնէք ապահովաբար վերոյիշեալ պատուաւոր վաճառատան մէջ անհամեմատ աժանութեամբ։

Գաւառներու համար, յանձնարարութիւնները փութով և ճշդիւ կը կատարուին։

Կեդրոնատեղին է, Կ. Պոլիս, Ճէլալ Պէյ խանի տակ, Թիւ 10. սոյն վաճառատան ապրանքները ժողովուրդէն գընահատուած ըլլալով, շատեր անոնց կեղծը հրապարակ հանած են. ուստի զգուշանալու համար, վերոյիշեալ վաճառանիշին տակ Կ. Եավրուեան և Ց. Իսագուլեան ստորագրութիւնը փնտռեցէք։

ՄԵԾ ՄԹԵՐԱՆՈՑ ԴԷՂՕՐԷԻՑ

Լ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ ԵՒ Ս. ԷՄԻՐՋԷ

Կ. ՊՈԼԻՍ, ՖԸՆՏՔԼԵԱՆ ԽԱՆԻ ՏԱԿ

Սոյն վաճառատունը պատրաստ է մատակարարել մեծ ու փոքր քանակութեամբ, ամեն տեսակ Թարմ դեղօրայք. վիրաբուժական գործիներ, Անգղիական և Գաղղ. պատրաստ դեղեր, օծանելիներ, գինիներ և հանքային ջուրերու մեծ մթերք մը յարմար գներով։ Լ. Արսլանեան և Ս. Էմիրզէ ընկերութիւնը երկար ատեն անձնական փորձառութիւններ ունին։ Ամեն ջանք և աշխատութիւն չեն խնայեր իրենց յաճախորդներին գոհացընելու համար, մասնաւոր ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք գաւառաց համար, որոնց կը ղրկուին դեղօրայք, ամենայն արագութեամբ, Թարմ և մատչելի գներով։

ՄԻՋԱՏԱՍՊԱՆ ՓՈՇԻ

Ջոր մեծաքանակ բերել տուած է վերոյիշեալ վաճառատունը՝ ուղղակի Տալմացիայէն։

Մլուկները, լուերը, և ուրիշ ասոնց նման վնասակար միջատներ վայրկենապէս չանթահար կ'ընէ։

Թարմ. խիստ ազդեցիկ և գինը աժան։

ԵԹԷ ՈՏՔԻ ԿՈՇՏԵՐԷ
(ՆԱՍԸՐ) ԿԸ ՆԵՂՈՒԻՔ

Դիմեցէք առանց երկմտելու, Գումգափու Զարիֆեան դեղարանը, ուր պիտի ստանաք 5 դահեկանի փոխարէն, փոքրիկ սրուակի մը մէջ, Ս. Զարիֆեան էֆ. ի հնարած «հակակոշտային» հեղուկը՝ բացատրութիւնով մէկտեղ։

Գաւառներէ ուզողներու կը ղրկուի թղթատարով։

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹԵՐ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ - 29րդ Տարի, կիսամսաթերթ ազգային, Գրական և Քաղաքական։ Խմբագիր - Տնօրէն Մ. Մամուրեան, - Տարեկան կանխիկ 80 ղրշ կամ 17 Փրանք, Ուսուցիչներու համար 60 ղրշ կամ 13 Փրք.

Հասցէ՝ Մ. Մամուրեան, Իզմիր։

ԲԱԶՄԱՎԷՊ — 57րդ տարի, ամսաթերթ, Հայ մատենագրական, ստուգաբանական, պատմական, քերականական, աշխարհագրական, հնախօսական, ևն. - Տարեկան կանխիկ, 10 Փրանք։

Հասցէ՝ Rédaction de la Revue "Bazmavep,,
St. Lazare Venise (Italie)

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ — 13րդ տարի. ամսաթերթ. Հայ-գրական յօդուածներէն զատ ճշտիւ տեղեկութիւն կուտայ Հայ. գրականութեան, Պատմութեան ևլն.ի նկատմամբ, ամէն ամիս Նոր հրատարակութեանց վըրայ ևլն ևլն. - Տարեկան կանխիկ 10 Փրանք։

à la Rédaction de la Revue "Hantess,,

VII|2 Mechitharistengasse 4.
Vienne (Autriche)

ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿԻ
ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐԸ

Հանրագիտակ կը հրատարակուի առայժմ շաբաթը անգամ մը. իր նպատակն է գիտութիւնները ռամկացնել, եւրոպական արհեստներու, արուեստներու; ճարտարարուեստներու, երկրագործութեան եւն. գրութիւններն ու նորութիւնները ծանօթացնել գործնական բացատրութիւններով։

Հանրագիտակ՝ իր յառաջդիմութիւնը ժողովուրդին յառաջդիմութեան մէջ, իր իսկական շահը՝ հանրութեան մէջ փնտռել՝ իրեն միակ նպատակ ըրած ըլլալուն, հաստատած է հարց-պատասխանի դրութիւն մը, որու օգտակարութիւնը փորձով հաստատած են մեր յարգոյ բաժանորդները։

Հանրագիտակ կը պատասխանէ գըլխաւորաբար այն ամէն օգտակար հարցումներու, որոնք կը վերաբերին Երկրագործութեան, Անասնաբուծութեան, Արհեստագիտութեան, Ճարտարարուեստի, Առտնին տնտեսութեան և իրենց յարակից ճիւղերուն։

Եթէ տրուելիք պատասխանները Թերթիս պարունակութեանց մաս կազմեն, որոցմէ հանրութիւնը և երկիրը կրնայ օգտուիլ, խմբագրութիւնս ո և է փոխարինութիւն չի պահանջեր։

Ուղղուած հարցումներու մէջէն, ամենէն առաջ կը պատասխանուի անոր, որ հանրային շահուն հետ անմիջական կապակցութիւն ունի. Մնացեալներուն կը պատասխանուի յարմարագոյն առթիւ։

Կը պատասխանուի մի միայն այն հարցումներուն, որոնք կ'ուղղուին Հանրագիտակի Պատ. բաժանորդներու կողմէ։

Տրուած պատասխանները շահեկան և օգտակար կերպով ներկայացնելու համար, ուղղուած հարցումներու կարեւորներուն մանրամասն և գործնական բացատրութիւններ կը տրուին, որ կրնայ երբեմն յապաղում պատճառել, բայց վերջապէս ուշ կամ կանուխ կը պատասխանուի։ Այս պատճառաւ պէտք չէ մենէ անմիջական պատասխան խնդրել։

Անոնք որ իրենց զբաղումին վերաբերեալ ո և է հարցում կ'ուղղեն խմբագրութեանս, և կ'ուզեն պատասխանը միայն իրենց վերապահել, պէտք է մասնաւոր սակարկութեամբ, և հարցումի կարեւորութեան համեմատ վճարում մ'ընեն։

Եթէ պատահի հարցում մը, որ Թերթիս ծրագրէն դուրս ըլլայ, և պատասխանը ստանալու համար մասնագէտներու կարծիքին պէտքն զգացուի, ծախքը՝ և այդ մասնագէտներու պահանջած փոխարինութիւնը պէտք է ընէ՝ հարցատէրը։

Հանրագիտակ կ'ընդունի այն ամէն անձանց աշխատակցութիւնը, որոնք Թերթիս ուղղութեան համաձայն հանրօգուտ յօդուածներ կը գրեն։

Իր աշխատակիցներուն կը վճարէ առայժմ Թերթ մը։ Թերթին յառաջդիմութեան հետ ծրագրած է նաեւ դրամական փոխարինութիւն ընել ապագային։

Հանրագիտակ իր բաժանորդներու կողմէ եղած յանձնարարութիւնները կը կատարէ. Եթէ փոխարժէքը կանխաւ յանձնարարութեան հետ ղրկուի։

Հանրագիտակ կ'ընդունի ամէն տեսակ ծանուցումներ և ազդարարութիւններ, խիստ դիւրամատչելի պայմաններով։

Հեղինակներ և հրատարակիչներ, որք կ'ուզեն արժանապէս գրադատուիլ կամ գնահատուիլ, պարտին 3 ական օրինակ ղրկել խմբագրութեանս իրենց գործերէն։